

ישראל מזיבשת

מדיניות ההצמאה של ישראל

בגדה המערבית

ישראל מייבשת

מדיניות ההצמאה של ישראל בגדה המערבית

אפריל 2023

מחקר וכתביבה: אייל הראובני

עבודת שטח: מנאל אל-ג'עברי, סלמא א-דיבעי, עארף דראר'מה, איאד

חדאד, נסר נוואג'עה

עריכה לשונית: אריאל הנדל

צילום עטיפה: מנאל אל-ג'עברי, חברון, 22.6.22.

מס' ISBN: 978-965-7613-53-5

בצלם מבקש להודות לד"ר קלמנס מסרשמיד על עזרתו בהכנת הדו"ח

בהתאם לחוק שהעבירה הכנסת במטרה למסגר מענקים בינלאומיים כביטוי לחוסר נאמנות, נציין כי מעל 50% ממקורות המימון של בצלם בשנה שעברה הגיעו מישויות מדיניות זרות, המפורטות (בין היתר) באתר האינטרנט של רשם העמותות. בכל מקרה, בצלם נותר נאמן למאבקו למיגור משטר האפרטהייד והכיבוש, ולמען מימוש זכויות האדם.

5	מבוא
6	א. תמונת מצב: משק המים בין הים לירדן
8	ב. השתלטותה של ישראל על משק המים שבין הים לירדן
11	ג. כיצד (והאם) מיושם הסכם המים?
21	עדויות

אספקת מים סדירה היא דבר מובן מאליו עבור אזרחי ישראל ותושביה - לרבות אלה הגרים בהתנחלויות בגדה המערבית. אלה אינם יכולים אפילו לדמיין חיים שבהם בברזי המים בבתיהם, במקומות עבודתם, בשדות, במפעלים או בבריכות השחייה שלהם לא יזרמו מים ללא הגבלה, בכל יום, בכל שעות היממה ולאורך כל עונות השנה.

מצוקת המים של תושבי הגדה הפלסטינים אינה גזרת גורל או תופעת טבע שלא ניתן להתמודד איתה, והיא אף אינה חלק ממשבר מים אזורי בלתי נמנע. מצוקה זו היא תוצר מכוון, הנובע ממדיניות ישראלית מפלה ומודעת, הרואה במים מרכיב נוסף במנגנון השליטה בפלסטינים. ישראל היא הגורם היחיד המכריע כיום, בכל השטח שבשליטתה, כמה מים יסופקו ולמי. היא זו המגבילה את צריכת המים של הפלסטינים, היא זו הקובעת היכן ייקדחו בארות, היא זו הקובעת כמה מים יועברו מהיכן ולאן. שליטה מוחלטת זו מאפשרת לישראל למנוע את התפתחותו של משק מים פלסטיני עצמאי ובכך להותיר את תושבי הגדה תלויים לחלוטין ברצונה הטוב.

דו"ח זה ממחיש כיצד מנהלת ישראל את הקצבת המים הפלסטינים תושבי הגדה. הוא מסביר כיצד היא השתלטה על כל מקורות המים שבין הים לירדן וכיצד עוגנה השתלטות זו בהסכמים זמניים, שתוקפם אמור היה לפוג לפני כמעט רבע מאה. הדו"ח מראה כיצד ההגבלות והאיסורים שמטילה ישראל יוצרים לא רק מצוקת מים כרונית אצל כל תושבי הגדה הפלסטינים, אלא גם הבדלים משמעותיים בצריכת המים בין מחוזות פלסטיניים בגדה. העדויות המצורפות לדו"ח זה ממחישות את מצוקת המים, הן בערים פלסטיניות מרכזיות והן בקהילות רועים ברחבי הגדה, ואת תוצאותיה של מדיניות ההצמאה הישראלית.

בכל שנה, מחודש מאי, כשהטמפרטורות מתחילות לעלות, מתחיל גם הסבל שלנו. אנחנו סובלים ממחסור ממושך במים עד כדי כך שזה הפך להיות עיסוק קבוע. אין שום נושא אחר לשיחה ושום דבר לא מעניין אותנו חוץ ממים: יש מים, אין מים, המים חלשים בברז, המים עומדים להתנתק, אל תפתחו את הברזים יותר מדי, תבדקו את מכלי המים, תוודאו שיש מים במכלים, תתקשרו לעירייה.

כך תיארה רנא ח'זוירה, תושבת שכם בת 52, את שגרת חייה בחודשי הקיץ. שגרה זו אינה ייחודית לח'זוירה. זו מציאות חייהם של כשלושה מיליון פלסטינים תושבי הגדה המערבית, שרובם המכריע סובל ממצוקת מים כרונית. חלקם מקבלים אספקת מים אחת לכמה ימים, חלקם אחת לכמה שבועות ואחרים כלל אינם מחוברים לרשת מים.

מים זורמים אינם מותרות, אלא אחת התשתיות הבסיסיות הנדרשות לקיום שגרת חיים סבירה. מלבד הצורך הקיומי בשתייה הם נדרשים לשורה של פעולות בסיסיות, כמו בישול, שמירה על היגיינה אישית וניקיון הבית, וכן לצורך קיום חקלאות, לגידול חיות משק, למערכות תברואה, למפעלי תעשייה ולתיירות. כל אלה לא ייתכנו ללא אספקת מים סדירה.

ישראל הפכה בדור האחרון למעצמת מים, המייצרת כמות מים כפולות מאלה שמספקים לה משאבי הטבע, בעיקר הודות למתקני התפלה ולשימוש מסיבי במים מושבים לחקלאות. החסינות היחסית שישראל יצרה לעצמה מפני פגעי מזג אוויר ותהפוכות משבר האקלים עומדת בניגוד למצבם של תושבי המדינות השכנות ושל הפלסטינים תושבי הגדה והרצועה, שאספקת המים שלהם רחוקה מלשקף את צורכיהם.

תמונת מצב: משק המים בין הים לירדן

היו מי ים מותפלים) והיתרה סופקה לרשות הפלסטינית ולירדן. כמויות המים המוקצות לצריכה ביתית בישראל הכפילו את עצמן מאז 1993 - ממעט יותר מ-500 מיליון מ"ק (מלמ"ק) בשנה ליותר ממיליארד מ"ק בשנה ב-2020. כמויות אלה צפויות לגדול ב-70% נוספים עד 2050.³

ממוצע צריכת המים לנפש ביום בישראל עמד ב-2020 על 247 ליטר. נתון זה גבוה בהרבה מממוצע צריכת המים לנפש ליום באירופה, שעמד ב-2018 על 144 ליטר (בישראל עמד הנתון באותה שנה על 244 ליטר).⁴

ההוצאה החדשית הממוצעת של משק בית ישראלי על מים היא זניחה ועמדה ב-2018 על 0.64% מסך ההכנסה.⁵

להבדיל, הנתונים הפלסטיניים בגדה המערבית אינם נהנים ממחפכה זו כלל. ב-2020 עמדו לרשות שלושה מיליון תושבי הגדה המערבית 239 מלמ"ק בלבד - כעשירית מהכמות שישראל הפיקה - תוך תלות מוחלטת במקורות מים טבעיים ובמים שהם קונים מישראל.

ממוצע צריכת המים לנפש פלסטינית ביום בגדה נמוך משמעותית מזה של הישראלים: ב-2020 הוא עמד על 82.4 ליטר לנפש ליום. במרחבים הכפריים של הגדה, שבהם גרים יותר ממיליון פלסטינים, מופנית כמחצית מכמות זו לשימושים חקלאיים. כשבעים קהילות פלסטיניות ברחבי הגדה, המונות יחדיו יותר ממאה אלף איש, אינן מחוברות כלל לתשתיות מים וצריכת המים בהן דומה לצריכה באזורי אסון: כ-26 ליטר ליום לנפש.⁶ הכמות המינימלית המומלצת על ידי ארגון הבריאות העולמי עומדת על 100 ליטר ליום לנפש.

ישראל היא כיום מעצמת מים. תכנון מושכל, השקעות עתק ומהפכה טכנולוגית אפשרו את הקמתה של מערכת מים מתקדמת ויעילה, החסינה באופן יחסי מפגעי שנות בצורת ומשינויי אקלים, ומתוכננת לספק את צורכי האוכלוסייה לפחות עד 2050.¹ כתוצאה מכל אלה, אזרחי ישראל - אלה הגרים בתוך שטחה הריבוני ואלה החיים בהתנחלויות בגדה המערבית - נהנים מאספקה כמעט בלתי מוגבלת של מים לשימוש אישי וקהילתי ומחקלאות עתירת מים, גם באזורים מדבריים.

מערכת זו מבוססת על התפלת מי ים. היא כוללת מתקנים חדשניים ומערכות הולכה ואיסוף יעילות ונרחבות. כמו כן היא פועלת למחזור ולייעול השימוש במשאבי המים הטבעיים: השבת מים לטבע (לרבות תחזית לאספקת 100 מיליון מ"ק מים בשנה לאגם הכנרת), מחזור מסיבי של 85% ממי השפכים והפנייתם להשקיה חקלאית, טיוב בארות, שיקום נחלים ופעולות להגברת מי גשמים ולאגירתם.

בזכות מהפכה זו, ישראל אינה תלויה עוד במשאבי המים הטבעיים. כמות המים שהיא מפיקה מדי שנה מגיעה ליותר מפי שניים מתפוקתם הממוצעת של משאבים אלה. ב-2020 הפיקה ישראל כ-600 מיליארד מ"ק של מים מותפלים, כשהיעד הוא התפלה של 1.2 מיליארד מ"ק כבר ב-2030. במהלך 2020 הפיקה ישראל סך הכל 2.4 מיליארד מ"ק ועד 2050 נתון זה צפוי לגדול ביותר מ-50% ולהגיע ל-3.7 מיליארד מ"ק בשנה.²

מסך הפקת המים בישראל בשנת 2020, כמעט 50% יועדו לחקלאות, כ-43% יועדו לצריכה ביתית (כשיותר מ-80% מהם

1. לאה קרונברט ומיכאל זיידה (מנהלים באגף התכנון ברשות המים), "תוכנית הפיתוח של משק המים", הודעת ועדת המשנה לעניינים אזרחיים וביטחוניים של ועדת המרכז להעצמת האזרח, דו"ח מעקב - תוכנית אסטרטגית להתמודדות עם תקופת בצורת במשק המים לשנים 2018-2030, אוגוסט 2020. גם לאה קרונברט ומיכאל זיידה, "תוכנית הפיתוח של משק המים"; יוגב ישראלי, "ישראל כבר לא מתייבשת: כך הפכנו למעצמת מים", ynet, 9.12.12.

2. רשות המים, צריכת המים לשנת 2020 - דוח מסכם, 21.10.21.

3. רשות המים, צריכת המים לשנת 2018 - דוח מסכם, ספטמבר 2018; רשות המים, צריכת המים לשנת 2020 - דוח מסכם, אוקטובר 2021. החישוב נעשה לפי 90.1 מ"ק "צריכה סגולית" לנפש בשנה, בחלוקה לימי השנה. ר' גם [Water use in Europe - Quantity and quality face big challenges](#), European Environment Agency, 30.8.18.

4. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הכנסות והוצאות משק הבית, נתונים מסקר הוצאות משק הבית 2018 - סיכומים כלליים. לפי הסקר, משק בית מוציא בממוצע 132.5 ש"ח בחודש על מים, מתוך סך הכנסה נטו למשק בית שעמדה על 20,478 ש"ח. ר' גם בת חן רוטנברג, "תיאור וניתוח הצעת הממשלה להעלאת מחיר המים לחקלאות", הודעת ועדת המשנה לעניינים אזרחיים וביטחוניים של ועדת המרכז להעצמת האזרח, דו"ח מעקב - תוכנית אסטרטגית להתמודדות עם תקופת בצורת במשק המים לשנים 2018-2030, אוגוסט 2020.

5. The Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS), and the Palestinian Water Authority (PWA) Issue a joint Press Release on the Occasion of World Water Day, 22.3.22. ר' גם עמירה הס וצפיר רינת, "בין פערי גישה להבדלי גרסאות: כמה מים באמת צורכים הפלסטינים", הארץ, 13.2.14. ר' גם אייטמים של בצלם: "מים גנובים: ישראל צמצמה הקיץ את כמויות המים המועברות לפלסטינים הרחוקות ממילא מלענות על צורכיהם", 27.9.16; "המשבר הכלכלי מחריף את מצוקת המים בגדה המערבית", 9.5.10.

נוסף על כך, הפחת ברשת המים הפלסטינית עומד על כשליש מכמות המים, עקב התיישנות תשתית המים ישנה או בשל בעיות טכניות שונות. נתון זה גבוה מאוד בהשוואה לפחת המים בישראל - כולל בהתנחלויות - העומד על כ-3%⁸.

לבסוף, תוכנית הפיתוח של האו"ם ממליצה שעלות המים לא תעלה על 3% מהוצאות משק הבית. לא קיימים נתונים עדכניים בנוגע להוצאה הממוצעת החודשית של משק בית פלסטיני על מים, אך זו עמדה בראשית המילניום על כ-8% מסך ההוצאה החודשית.⁹

רק 36% מאוכלוסיית הגדה הפלסטינית מקבלת אספקת מים זורמים מדי יום, לאורך כל חודשי השנה. 47% נוספים מקבלים מים זורמים פחות מעשרה ימים בחודש. ארגון הבריאות העולמי מגדיר קריטריון של "זמינות מים", ולפיו כדי שמים יחשבו לזמינים חייב להיות מקור מים במרחק של לא יותר מקילומטר אחד מהבית וזמן איסופם לא יגזול יותר מחצי שעה. נכון ל-2016, 20% מאוכלוסיית הגדה אינה עונה על קריטריון זה. כתוצאה, 92% מתושבי הגדה אוגרים מים במכלים המוצבים על גגות הבתים והתקינו משאבות ביתיות המחוברות לאותם מכלים כדי להתמודד עם המחסור התמידי במים.⁷

7. World Bank Group, *Towards Water Security for Palestinians - West Bank and Gaza Water Supply, Sanitation, and Hygiene Poverty Diagnostic*, 2018, p. 36, 39, 48-49.

8. רשות המים, *סוגיית המים בין ישראל לפלסטינים*, מרץ 2009, עמ' 20. ר' גם יוגב ישראלי, "ישראל כבר לא מתייבשת: כך הפכנו למעצמת מים".
9. World Bank, *Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development*, April 2009, p.16, 21.

השתלטותה של ישראל על משק המים שבין הים לירדן

אלה הקשורות להפקתם, להובלתם ולצריכתם - לידיה של ישראל. ההשלכה העיקרית של הצו הייתה הדרישה מפלסטינים לקבל אישור מישראל לקדיחת בארות חדשות. ישראל, מצדה, נתנה היתרים כאלה במשורה.¹⁰

ישראל חיברה את כל ההתנחלויות שהוקמו ברחבי הגדה המערבית - למעט אלה שהוקמו בבקעה - לרשת המים הישראלית. המים מסופקים להתנחלויות בהתאם למדדי צריכת המים בתוך ישראל, כאשר אספקת המים ליישובים הישראליים משני צדי הקו הירוק מנוהלים כמערכת אחת.

הצו אף אפשר לישראל לנצל מקורות מים חדשים, שלא הייתה לה גישה אליהם לפני הכיבוש, ובהם מערכת המשנה המזרחית של אקוויפר ההר, שמימיו גולשים לבקעת הירדן. ישראל קדחה במערכת משנה זו 28 קידוחי מים, שמהם היא שואבת יותר מ-30 מלמ"ק בשנה. מים אלה אינם מועברים לתוך גבולותיה של ישראל הריבונית, אלא משמשים את משק המים הסגור של הבקעה, הנשען באופן בלעדי על הקידוחים המקומיים. על אף שמספרם של המתנחלים הוא פחות משמינית ממספר הפלסטינים באזור, כ-70% מהמים הנשאבים מופנים לשימוש ההתנחלויות הישראליות באזור ולחקלאות האינטנסיבית שהן מקיימות, והשאר מועברים ליישובים פלסטינים. תושבי ההתנחלויות באזור נהנים מהקצאת מים הכפולה ואף משולשת מצריכת המים הממוצעת של שאר אזרחי ישראל - והיא נעה בין 400 ל-700 ליטר ליום לנפש. נוסף על כך, מתנחלי אזור זה נהנים מהקצאות מים נדיבות של מיליוני מ"ק בשנה לשימושי החקלאות האינטנסיבית באזור.¹¹

השתלטותה של ישראל על מקורות המים בבקעה פגעה ישירות בצריכת המים של הפלסטינים: שני קידוחים ישראליים שנעשו סמוך לכפר ברדלה ייבשו את המעיינות המרכזיים ששימשו את החקלאות הפלסטינית באזור. ישראל התחייבה - בעקבות לחץ בינלאומי - לפצות את

בין הירדן לים התיכון ישנם שלושה מאגרי מים מרכזיים: שני מאגרי מי תהום (אקוויפר ההר ואקוויפר החוף) ומאגר מים עיליים (אגן נהר הירדן).¹⁰ שניים ממאגרים אלה משותפים לישראל ולפלסטינים:

- אקוויפר ההר, החוצה את הקו הירוק ונחלק לשלוש מערכות משנה: המערבית, המזרחית והצפון-מזרחית. מערכת זו מתפרשת על פני כל הגדה המערבית והיא משתרעת ממרגלות הר הכרמל בצפון, דרך רצועת החוף בישראל ועד לקצה הצפון-מערבי של הנגב בדרום.
- אגן הירדן, המשתרע מהגליל העליון בצפון ועד ים המלח בדרום.

המערכת השלישית היא אקוויפר החוף, המשתרע לאורך רצועת החוף של הים התיכון, ממרגלות הכרמל בצפון ועד רפיח בדרום, כולל רצועת עזה. דעות המומחים חלוקות בשאלה האם ניתן להתייחס גם למערכת זו כאל מקור מים משותף, בהתחשב בזרימת מי התהום ממזרח למערב, וכן בנוגע לשאלה עד כמה הקידוחים ושיאבות המים שמבצעת ישראל בתחום הקו הירוק משפיעים על מאגרי המים בתוך רצועת עזה.

עד החתימה על הסכם הביניים

ישראל השתמשה במי אקוויפר ההר ואקוויפר החוף עוד לפני כיבוש הגדה המערבית ב-1967. מי אגן הירדן שימשו את ישראל, אך גם את ירדן וסוריה ואת תושבי הגדה הפלסטינים - ששאבו ממנו באותה עת כ-30 מלמ"ק בשנה.¹²

מיד לאחר כיבוש הגדה המערבית הטילה ישראל הגבלות ואיסורים גורפים על משק המים הפלסטיני. באוגוסט 1967, חודשיים לאחר הכיבוש, חתם מפקד פיקוד המרכז על צו צבאי "בדבר סמכויות לעניין דיני מים". הצו העביר את כל הסמכויות הקשורות למים בגדה המערבית - לרבות

10. להרחבה ר' בצלם, **צמאים לפתרון - מצוקת המים בשטחים ופתרונה במסגרת הסכם הקבע**, יולי 2000, עמ' 22-27.

11. **Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development**, p.5.

12. **צו מספר 92, צו בדבר סמכויות לעניין דיני מים**, נחתם על ידי אלוף פיקוד המרכז עוזי נרקיס ב-15.6.67. ר' גם צו מספר 158, צו לתיקון חוק הפיקוח על המים, נחתם על ידי אלוף פיקוד המרכז עוזי נרקיס ב-30.10.67 ו**צו מס' 291, צו בדבר הסדר קרקעות ומים**, נחתם על ידי מפקד הגדה המערבית, תא"ל רפאל ורדי ב-19.12.68.

13. בצלם, **ניצול ונישול: מדיניות ישראל באזור בקעת הירדן וצפון ים המלח**, מאי 2011, עמ' 8-7, 19-21.

הפלטסטינים היו אמורים להגיע להפקה של 196 מלמ"ק מים מאקוויפר ההר: 118 מלמ"ק (20% ממי האקוויפר), שייצגו את סך הצריכה בעת החתימה על ההסכם וכן תוספת של 78 מלמ"ק שנקבעה ל"צרכים עתידיים".¹⁴

בהסכם הביניים סוכם גם על הקמתה של ועדת מים משותפת, שתפקידה יהיה "לטפל בכל הנושאים הקשורים למים וביוב בגדה המערבית". בין השאר, אמורה הוועדה לנהל במתואם את משאבי המים ואת מערכות המים והביוב וכן ליישב סכסוכים בתחומים אלו. הוועדה מורכבת ממספר שווה של נציגים מכל צד וכל החלטותיה חייבות להתקבל פה אחד.

בהסכם נקבע גם שישראל והפלטסטינים יקימו מנגנון משותף לאכיפה ולפיקוח. המנגנון יכלול לפחות חמישה צוותים משותפים, שיזכו לגישה חופשית לכל מתקני המים והביוב, הישראליים והפלטסטיניים, בגדה. הצוותים יפקחו על חיבורים למערכות המים, על קידוח בארות חדשות, על מניעת זיהומים, על בדיקות איכות המים, על מערכות החשמל והאנרגיה של מערכות המים ועוד.

ההסכם יצר הפרדה מוחלטת בין המים המסופקים לישראלים משני צדי הקו הירוק לאלה המסופקים לפלטסטינים. הובהר בו שהצד הפלטסטיני יהיה אחראי אך ורק למערכות מים וביוב "המשרתות את האוכלוסייה הפלטסטינית באופן בלעדי", כאשר מערכות המשרתות גם ישראלים וגם פלטסטינים יופעלו על ידי הצד הישראלי בלבד.

החקלאים הפלטסטינים, והיא מקצה עד היום אספקת מים לכפר.¹⁵ כמו כן הכריזה ישראל על מעיינות עין פשחה ופסאיל כשמורות טבע, ואסרה על הקהילות הפלטסטיניות באזור את הגישה שהייתה להם עד אז לאגן נהר הירדן, שמימיו שימשו אותם לחקלאות ולדיג.

הסכם הביניים

בספטמבר 1995 נחתם הסכם הביניים בין ישראל לאש"ף, ובו נקבעו גם הסדרים בנוגע למים. ההסכם נועד להיות בתוקף לתקופה של חמש שנים בלבד, שלאחריה אמור היה להיחתם הסכם הקבע - שלא נחתם עד היום.¹⁶

הסכם הביניים לא קבע חלוקה מחודשת והוגנת של מקורות המים המשותפים, אלא שימר את העיקרון ששרר בטרם חתימתו - ולפיו כל הישראלים צורכים מים על פי דרישה בעוד הפלטסטינים מקבלים מים על פי מכסה מוגבלת שהוגדרה מראש. כדי לא לפגוע בעיקרון זה, סוכם בעת החתימה שכל גידול בצריכת המים של הפלטסטינים ייעשה ממקורות מים חדשים בלבד.

ההסכם אינו עוסק כלל במערכת אגן הירדן, שהדיון בה נדחה לשלב הדיונים על הסדר הקבע, שלא התקיימו מעולם. לכן לפלטסטינים אין עד היום גישה למים ממקור משותף זה. בנוגע לאקוויפר ההר נקבע בהסכם כי יש להגדיל את מכסות המים של הפלטסטינים, וכי ההגדלה תישאב מקידוחים חדשים במערכת המשנה המזרחית של אקוויפר ההר ו"ממקורות מוסכמים אחרים". על פי החישובים שבהסכם,

14. שם, עמ' 19. ישראל הקצתה לברדלה 5.5 מלמ"ק מים בשנת 2022, כהקצאה נפרדת מהכמויות שהוקצו למכירת מים לרשות הפלטסטינית לגדה המערבית ולרצועת עזה. ר' הקצאות מים לשנת 2022 באלפי מ"ק, רשות המים, 11.9.22, עמ' 587.

15. נספח III, פרוטוקול בנושא עניינים אזרחיים, סעיף 40: מים וביוב בהסכם ביניים ישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה, 28.9.95, עמ' 161-166.

16. Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development, p.7.

כיצד (והאם) מיושם הסכם המים?

מתואם", וכי "כל צד יבטיח" שהוראות ההסכם ייושמו. ועדת המים המשותפת תנהל באופן "מתואם" את משאבי המים ואת מערכות המים והביוב, החלטות יתקבלו בקונצנזוס ואכיפת ההסכם תתבסס על צוותים משותפים, שיחלקו את ההוצאות באופן שווה.

אלא ששני הצדדים אינם שווים: ישראל כובשת את הגדה המערבית והיא זו השולטת בשטח ובנתינים הפלסטינים, שלא בחרו בה ושאינן להם כל יכולת להשפיע על המערכות האחראיות לגורלם. בהתחשב בפער הקיצוני ביחסי הכוחות ובתלות המוחלטת בחסדיה של ישראל, מובן שהסכם המים לא יצר שני משקי מים שוויוניים. במקום זאת, הוא עיגן את המונופול הישראלי על משק המים האחד הקיים בין הים לירדן וקיבע את מעמדה של ישראל כרגולטור וכגורם הבלעדי המוסמך לקבל החלטות אסטרטגיות הנוגעות לו.¹⁷

יתרה מזו, הסעיפים בהסכם הביניים העוסקים בחלוקת המים מתעלמים לחלוטין מחלוקת הגדה, שעוגנה בסעיפים אחרים של אותו הסכם, לשטחי A, B ו-C. שטחי A ו-B כוללים כמעט את כל היישובים הפלסטיניים, ורק בהם הואצלו לרשות הפלסטינית סמכויות אזרחיות מסוימות. כל יתר השטח, המהווה כ-60% משטח הגדה, הוגדר שטח C. שטח זה הוא רציף ובו נמצאות כל ההתנחלויות וכל השטחים הפתוחים בגדה. כך הפכו שטחי A ו-B לאיים מנותקים, כשכל מעבר ביניהם מחייב מעבר בשטח C. מאחר שבשטח זה ישראל הותירה בידיה את כל הסמכויות, הפלסטינים נותרו תלויים בהסכמתה כמעט בכל עניין: כל קידוח חדש, כל תשתית מים המחברת בין יישובים פלסטיניים סמוכים וכל מתקן טיפול בשפכים, הנבנה בהכרח הרחק משכונות מגורים - כל אלו חייבים לעבור בשטח C ולכן הקמתם מחייבת הסכמה ישראלית.

הרשות הפלסטינית אינה יכולה לפתח תשתית מים יעילה שתחבר את היישובים הפלסטינים, שכן זו תיאלץ לעבור גם בשטח C - וישראל, כמדיניות, מונעת זאת.¹⁸ קיטוע

ההסדרים שנקבעו בהסכם הביניים, לפני כמעט שלושים שנה, רחוקים מלשקף את צורכיהם העכשוויים של התושבים הפלסטינים בגדה המערבית. ההסכם לא צפה את הגידול המהיר של האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית בשנים שחלפו מאז חתימתו: מ-1.54 מיליון ב-1997 (לא כולל מזרח ירושלים שסופחה לישראל) ל-2.7 מיליון נפש ב-2022.¹⁹ אלא שלמרות צמיחתה של האוכלוסייה ב-75 אחוז, כמויות המים שישראל מתירה לפלסטינים לשאוב נותרו כשהיו.

יתרה מזו, ההסכם לא חזה את המהפכה הטכנולוגית שהתרחשה במשק המים בישראל. מהפכה זו ייתרה את השימוש הישראלי המסיבי במי אקוויפר ההר, ואת התלות בו, ויכולה הייתה לאפשר לפלסטינים לשאוב מהאקוויפר כמויות מים גדולות בהרבה מאלה שנקבעו בהסכם, בלי שהדבר יפגע ולו מעט בצריכת המים של אזרחי ישראל. למרות זאת, המדיניות הישראלית נותרה כשהייתה.

ההסכם מנותק ממציאיות הכיבוש

כבר עם חתימתו, הוראות ההסכם לא שיקפו את צורכי המים של הפלסטינים, בין היתר בשל החולשה המובנית של הצד הפלסטיני בעת המשא ומתן על ההסכם.²⁰ הכשל העיקרי נעוץ בהתעלמותו המוחלטת של ההסכם ממציאיות הכיבוש ומיחסי הכוחות שבין ישראל והפלסטינים. הסכם הביניים רצוף ביטויים המרמזים על שוויון לכאורה בין שני הצדדים החתומים עליו וניסוחן של ההוראות יוצר אשליה ולפיה בין הים לירדן מתקיימים שני משקי מים שוויוניים - משק מים ישראלי ומשק מים פלסטיני - החולקים ביניהם את מקורות המים, מקבלים יחד החלטות ומקיימים מנגנוני פיקוח משותפים.

כך נכתב שהצדדים הגיעו להסכם "על בסיס רצון טוב", וש"שני הצדדים מסכימים לתאם את הניהול של המשאבים והמערכות של מים וביוב בגדה המערבית בתקופת הביניים". כך נקבע שמערכות אלה "יופעלו, יתוחזקו ויפותחו באופן

17. Palestinian Bureau of Statistics, [Census Final Results - Summary \(Population, Housing Units, Building and Establishments\)](#), 30.11.98 and [Estimated Population in the Palestine Mid-Year by Governance, 1997-2026](#).

18. יותם פלדמן ואורי בלאו, "200 כפרים בגדה המערבית לא מחוברים לצינור. כך מייבשת ישראל את תושבי הרשות", [הארץ](#), 7.8.09.

19. נספח III, פרוטוקול בנושא עניינים אזרחיים, סעיף 40: מים וביוב בהסכם ביניים ישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה, 28.9.95, עמ' 161-166.

20. [Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development](#), p.VII, 33.

(5.6%) נרכשו ממקורות, ואילו במחוז טול כרם נצרכו באותה שנה 25.1 מלמ"ק, שמתוכם נרכשו מחברת מקורות 0.5 מלמ"ק (1.9%).²²

ההשפעה של קיטוע הגדה באמצעות השליטה הישראלית המוחלטת בשטח C ניכרת גם בהיבטים הטכניים של הפרויקטים בתחום המים המיועדים לפלסטינים. קוטר קווי אספקת המים שהפלסטינים ביקשו לאשר בוועדת המים המשותפת עמד במוצע על 4.7 צול - כשליש בלבד מקוטר הקווים המספקים מים לישראלים (מוצע של 13.8 צול). פער זה ניכר גם בממדיהם של מאגרי המים: המאגרים הישראלים גדולים כמעט פי חמישה ממקביליהם הפלסטינים. הסיבה להבדלים נובעת מכך שהפלסטינים מורשים לבצע רק פרויקטים מקומיים, שהיקפם מצומצם ושאינם חוצים את שטח C, בעוד ישראל מעבירה צינורות מים רחבים לאורכה ולרוחבה של הגדה המערבית, המספקים מים מתוך ישראל להתנחלויות.²³

בכל הנוגע לפלסטינים - ההסכם אינו מיושם

רוב ההסדרים שנקבעו בהסכם הביניים לא יושמו עד היום, כמעט שלושים שנה מזמן חתימת ההסכם. הפלסטינים עדיין אינם מקבלים את תוספות המים שהובטחו להם ממשאבי המים המשותפים, ועדת המים המשותפת הפכה במהלך השנים לכלי לקידום מטרותיה של ישראל, והפיקוח ברחבי הגדה מוחל על הפלסטינים בלבד בניגוד לסיכום על מנגנון הפיקוח המשותף, שלא הופעל מעולם.

א. הפלסטינים אינם שואבים את כמויות המים עליהן הוסכם

לטענת רשות המים הישראלית, "ישראל ביצעה את כל התחייבויותיה ע"פ הסכם המים, בנושא תוספות מים

המרחב הפלסטיני מונע, אם כן, הקמה של משק מים יעיל, אחיד ואינטגרטיבי, עם אסטרטגיית פיתוח ועם מדדי איכות וביצוע, בדומה לדרך שבה מנוהל משק המים הישראלי.

כך יוצר קיטוע הגדה הבדלים חדים בצריכת המים היומית לנפש ביישובים הפלסטיניים. בעוד ההסכם מאפשר לישראל לייצא מים מישראל גופא להתנחלויות הגדה המערבית, הוא מונע מהרשות הפלסטינית להוביל מים מאזור אחד של הגדה אל משנהו. הדבר יוצר מצב אבסורדי, כאשר רשות המים הפלסטינית מפיקה מים בעלויות זניחות באזורי קלקיליה, טול כרם ויריחו, אך אינה יכולה להעבירם לקהילות פלסטיניות אחרות, לעתים במרחק של קילומטרים ספורים. מציאות זו יוצרת פערים חדים בצריכת המים במחוזות הפלסטיניים השונים: ב-2020, צריכת המים לנפש ליום במחוזות בית לחם וחברון עמדה על 51 ליטר, במחוז ג'נין על 69.4 ליטר, במחוז טובאס על 71.4 ליטר, במחוז שכם על 84.5 ליטר, במחוז סלפית על 104.6 ליטר, במחוז רמאללה, אל-בירה ואל-קודס (ללא מחוז ירושלים, שסופחה לישראל) על 111.7 ליטר, במחוז טול כרם על 129.2 ליטר, במחוז יריחו על 129.5 ליטר ובמחוז קלקיליה עמדה צריכת המים על 141 ליטר לנפש ליום.²⁴

כדי להשלים את החסר, נאלצת הרשות הפלסטינית לרכוש מים מחברת מקורות, בעלות גבוהה פי כמה מונים. כמות המים הכוללת שצרכו הפלסטינים בגדה המערבית ב-2020 עמדה על 239 מלמ"ק. 77.1 מלמ"ק מתוכם נקנו מישראל וחולקו לאחר מכן בצורה לא שווה ברחבי הגדה, בהתאם לפריסת תשתיות המים של מקורות - תשתיות שנועדו לשרת את אוכלוסיית המתנחלים הישראלים ולא את האוכלוסייה הפלסטינית. כך, צריכת המים במחוז רמאללה-אל-בירה ואל-קודס עמדה ב-2020 על 29.4 מלמ"ק, שמתוכם 24.5 מלמ"ק (83%) - כשליש מכל המים שרכשה הרשות מישראל - נרכשו מחברת מקורות. במחוז שכם נצרכו 33.3 מלמ"ק, כאשר 5 מלמ"ק (15%) מתוכם נרכשו ממקורות. במחוז יריחו נצרכו באותה שנה 49.2 מלמ"ק, שמתוכם 2.8 מלמ"ק

Palestinian Bureau of Statistics, Table 9: Quantity of Water Supply for Domestic Sector, Water Consumed, Total Losses, Population .21 and Daily Consumption per Capita in the West Bank(i) by Governorate, 2020, 2022; Towards Water Security for Palestinians - West.

Bank and Gaza Water Supply, Sanitation, and Hygiene Poverty Diagnostic, p. 14

Palestinian Bureau of Statistics, Table 6. 7,8,9: Quantity of Water Supply for Domestic Sector, Water Consumed, Total Losses, .22 Population and Daily Consumption per Capita in the West Bank(i) by Governorate, 2020.

Jan Selby, "Cooperation, domination and colonization: the Israeli-Palestinian Joint Water Committee", Water Alternatives, 6 .23 (1), 2013, p. 11-12.

לפלסטינים, ואף הרבה מעבר למתחייב". כן היא מציינת ש"הפלסטינים מנצלים רק חלקית, כנראה במכוון, את מי האקוויפר המזרחי שהועמדו לרשותם בהסכם המים... כתוצאה מכך ישראל נאלצת לספק משטחה לפלסטינים יותר מ-30 מלמ"ק"²⁴.

רשות המים צודקת בכך שהפלסטינים "מנצלים רק חלקית" את מערכת המשנה המזרחית של אקוויפר ההר. לפי רשות המים הפלסטינית, כמות המים שהופקה משלושת מערכות המשנה של אקוויפר ההר גדלה בהתמדה בעשור האחרון - מ-71.6 מלמ"ק ב-2010 ל-108.6 מלמ"ק ב-2020. הכמות שהופקה ממעיינות השתנתה במהלך השנים: ב-2020 היא הגיעה ל-53.3 מלמ"ק, אך בשאר השנים בעשור האחרון היא הייתה נמוכה משמעותית. עדיין, ב-2020, שהייתה השנה בה הופקו כמויות המים הגבוהות ביותר, הפיקו הפלסטינים 161.9 מלמ"ק - כמות רחוקה מאותם 196 מלמ"ק שהובטחו להם בהסכם.²⁵

אלא שטענת רשות המים ולפיה הפלסטינים עושים זאת "כנראה במכוון" מטעה. על פי ההסכם, תוספות המים שהפלסטינים זכאים להן היו אמורות להגיע ממערכת המשנה המזרחית של אקוויפר ההר וכן "ממקורות מוסכמים אחרים". ואולם עד היום לא נמצאו מקורות מוסכמים כאלה, וכלל לא ברור למה הייתה כוונת המנסחים, שכן כל מקורות המים הטבעיים - למעט מערכת המשנה המזרחית - כבר היו בשימוש בעת החתימה על ההסכם.

אלא שעוד בסוף שנות השישים ובמהלך שנות השבעים השתלטה ישראל על המוצאים המניבים ביותר של מערכת המשנה המזרחית בצפון ים המלח ובבקעת הירדן וביצעה בהם 28 קידוחים. חלק מהקידוחים בוצעו סמוך למעיינות השופעים ביותר של האזור - עין פשח'ה, אל-עונ'א, פסאייל

וברדלה - ובכך צמצמו באופן ניכר את שפיעתם הטבעית. במקומות אלה אין לפלסטינים היתר לבצע קידוחים חדשים. רוב השטח שנותר באזור מערכת המשנה המזרחית הוגדר כאזור C, שבו ישראל מגבילה את גישתם של פלסטינים ומונעת את ניצול מקורות המים: חלקים נרחבים משטח C הוגדרו "שטחי אש" - למרות שרובם אינם מנוצלים מזה עשרות שנים; חלקים אחרים הוגדרו "שמורות טבע" - למרות שחלק משטחן מעובד על ידי ההתנחלויות בבקעת הירדן; ואילו חלקים נוספים הוקצו כ"שטחים מוניציפליים" להתנחלויות. בפועל, ישראל מנעה מהפלסטינים גישה לכל השטחים הללו עוד לפני ההסכם, והיא מקפידה למנוע אותה גם כיום.

מסקרים הידרולוגיים שערכה ישראל בסוף שנות התשעים של המאה הקודמת עולה כי המים שאינם מנוצלים במערכת משנה זו כלל אינם ראויים לשתייה בשל מליחותם. זו, מן הסתם, הסיבה העיקרית שבגינה ישראל לא קדחה שם בעצמה. לכן, גם במקרים הבוודיים שבהם ישראל אישרה לפלסטינים לבצע קידוחים במערכת המשנה המזרחית, היו אלה קידוחים עמוקים ויקרים, שהמים שנשאבו בהם הצריכו הליך התפלה יקר. בסופו של דבר, עלות ההפקה והמרחק מרשת המים לא הצדיקו את השימוש בבארות אלה.²⁶

בהיעדר יכולת לשאוב את כמויות המים שהובטחו לה, נאלצת הרשות הפלסטינית לקנות מים מישראל. אין מדובר במים שישראל "מספקת" לפלסטינים, כטענת רשות המים, אלא במים הנמכרים לפלסטינים במחיר מלא, המגלם את מלוא העלות הריאלית של "הייצור וההולכה כל הדרך לנקודת המסירה".²⁷ כמות המים שישראל מוכרת לרשות לשימוש בגדה המערבית גדלה מדי שנה. ב-1995 קנתה הרשות ממקורות 27.9 מלמ"ק מים, ב-2012 נקנו 53.3 מלמ"ק, וב-2022 עלתה הכמות לכדי 81.2 מלמ"ק מים.²⁸

24. רשות המים, סוגיית המים בין ישראל לפלסטינים, מרץ 2009, עמ' 21.

25. Palestinian Bureau of Statistics, Table 2: Selected Indicators for Water Statistics in the West Bank 2010-2021, 2022.

26. בצלם, צמאים לפתרון - מצוקת המים בשטחים ופתרונה במסגרת הסכם הקבע, יולי 2000, עמ' 23-24. Jan Selby, "Joint Mismanagement: Reappraising the Oslo Water Regime", in Water Resources in the Middle East: Israel - Palestine Water Issues- From conflict to cooperation, (eds. Hillel Shuval & Hassam Dweik), Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace, 2007, p.13-14.

27. ר' גם 36, Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development, p.36.

27. סעיף 81 בהסכם המים בין ישראל לארגון לשחרור פלסטין.

28. רשות המים, הקצאות מים לשנת 2022 באלפי מ"ק, 11.9.22, עמ' 587. ישראל סיפקה ב-2022 גם 20 מיליון מ"ק מים לרצועת עזה, ר' רשות המים, אספקת מים ישירה מישראל לרש"פ - התחייבות מול ביצוע (במלמ"ק). ר' גם טבלה מס' 4, Annual Available, Palestinian Bureau of Statistics, Water Quantity in Palestine by Region and Source, 2020.

מחלקת המים של הגדה המערבית ברשות המים הפלסטינית גובה מהרשויות המקומיות מחיר הנמוך ב-20% מעלות הפקת המים כדי להקל עליהן. ועדיין, רשויות מקומיות רבות אינן מצליחות לשלם באופן סדיר ומלא אפילו את הסכומים הללו עבור המים שהן צורכות. רשות המים הפלסטינית צוברת כתוצאה מכך חובות כלפי חברת מקורות - חובות שישראל מנכה לאחר מכן מהמיסים שהיא גובה עבור הרשות הפלסטינית.²⁹

כבר בשנים הראשונות לקיום הוועדה קבעה ישראל שפרויקטים המיועדים לפלסטינים יידונו יחד עם הפרויקטים המיועדים להתנחלויות, כ"עסקת חבילה". הפלסטינים, המתנגדים להקמת ההתנחלויות - שקיומן מפר את המשפט ההומניטארי הבינלאומי ופוגע יום יום בזכויות הפלסטינים³⁰ - מצאו עצמם מחוייבים להצביע בעד פרויקטים המשמשים להרחבתן, כשזכות הווטו שלהם איבדה כל משמעות.

ב-2010, לאחר כ-15 שנים שבהן פעלה כך הוועדה, החליטה הרשות הפלסטינית לא לאשר עוד פרויקטים להתנחלויות. בתגובה הודיעה ישראל כי לא תאשר פרויקטים פלסטיניים, לרבות התשתיות לעיר הפלסטינית רוואבי, שהייתה אז בתהליכי בנייה.³¹ דיוני ועדת המים הופסקו לחלוטין למשך שש שנים, שבמהלכן הצטברו 97 פרויקטים פלסטיניים במימון המדינות התורמות, שהמתינו לאישורה.

ב-2016 חודשו דיוני הוועדה, לאחר שישראל הסכימה לויתורים סמליים, כגון ויתור על הדרישה שהצד הפלסטיני ידרש לבקש אישור להתקנת כל צינור מים, שאורכו יותר ממאתיים מטרים וקוטרו עולה על שני צול, אשר עובר רק בתוך שטחי A ו-B, ולהקמה של מאגרי מים בתוך שטח המוניציפלי של יישובים פלסטיניים. ישראל מצדה דרשה שהפלסטינים יותירו לחלוטין - והם הסכימו - על הקביעה בהסכם המים ולפיה יש להביא לאישור הוועדה פרויקטים המיועדים לאספקת מים להתנחלויות מתוך תחומי הקו הירוק.³²

כחלק מההסכמות שגובשו לצורך חידוש פעולתה של ועדת המים המשותפת, הסכימו הפלסטינים להסיר את התנגדותם ארוכת השנים להזרמת שפכי ירושלים במנהרה מתחת לשטחי הרשות הפלסטינית (אבו דיס ואל-עיזריה)

ישראל מתנערת מאחריותה למציאות זו. היא טוענת שהרשות הפלסטינית מפרה את הסכם המים בכך שהיא מתעלמת מכ-250 קידוחי מים פיראטיים של פלסטינים, בעיקר באזור ג'נין, שהוא אחד המחוזות עם צריכת מים לנפש מהנמוכות ביותר בגדה - 69.4 ליטר ליום, נכון ל-2020. לטענת ישראל, הפלסטינים מפיקים מקידוחים אלה עשרה מלמ"ק מעבר למה שנקבע בהסכם.³⁰ ראש רשות המים הפלסטינית לשעבר, ד"ר שדאד עטילי, טוען כי מקידוחים אלה מופקים לכל היותר כארבעה מלמ"ק.³¹ אלא שגם אם טענת ישראל נכונה, הרי שהיקף השאיבה שעליו היא מלינה אינו מתקרב לכמויות המים שהובטח לפלסטינים כי יוכלו לפתח בהסכם המים - וממילא הוא שולי ביחס לכמויות שישראל מפיקה מאקוויפר ההר ובוודאי ביחס לכמות המים הכוללת שמפיקה ישראל כיום.

ב. ועדת המים המשותפת - כלי לקידום אינטרסים ישראלים בלבד

במהלך השנים הצליחה ישראל להפוך את ועדת המים המשותפת לכלי המאפשר לה לקדם את האינטרסים שלה, תוך שימור חולשתו של הצד הפלסטיני. מטרה זו הושגה בכמה דרכים.

29. Toward Water Security for Palestinians - West Bank and Gaza Water Supply, Sanitation, and Hygiene Poverty Diagnostic, p.xxii. 30. Haim Gvirtzman, "The Israeli-Palestinian water conflict: An Israeli Perspective", *Mideast Security and Policy Studies* no. 94, 2012, Begin-Sadat Center for Strategic Studies

31. פגישה עם ד"ר שדאד עטילי, לשעבר השר הממונה על רשות המים הפלסטינית וכיום שר בצוות המייעץ למו"מ, 21.6.22. 32. ר' "ההתנחלויות במשפט הבינלאומי והפרת זכויות האדם של הפלסטינים בגדה המערבית" בבצלם, כל האמצעים כשרים - מדיניות ההתנחלויות בגדה המערבית, יולי 2010, עמ' 41-46.

33. גילי כהן וג'קי חורי, "למרות אישור הצבא, השר סילבן שלום מעכב חיבור העיר הפלסטינית החדשה רוואבי למים", הארץ, 15.2.15. 34. Jan Selby, "Renewing cooperation on water: what hope for the two state solution?", *Open Democracy*, 26.1.17.

אל מאגר טיהור השפכים אג, שישראל הקימה מדרום ליריחו. עם השלמת פרויקט המנהור והחיבור למאגר אג תופסק הזרמת השפכים הגולמיים אל ערוץ נחל קדרון: כ-11 מ"ק שפכים גולמיים מדי שנה, המהווים את מפגע השפכים הגדול ביותר בין הירדן לים התיכון.³⁵

מאז חודשו הדיונים אין לפלסטינים כל מידע על היקף הפרויקטים שישראל מבצעת בהתנחלויות ועל השפעתם על מקורות המים המשותפים ועל התושבים הפלסטינים.³⁶ כך נוצרה מציאות שבה הפלסטינים מודרים מחלק משמעותי מהחלטות המתקבלות בנוגע לשימוש במשאבי המים המשותפים, בזמן שכל שימוש פלסטיני בהם מחייב את אישורה של ישראל.

דרך נוספת בה רוקנה ישראל מתוכנן את עבודת הוועדה היא באמצעות הדרישה - שכלל אינה מעוגנת בהסכם הביניים - שכל פרויקט המיועד לפלסטינים ועובר, כולו או חלקו, בשטח C יחויב לקבל אישור גם מוועדת התכנון העליונה של המנהל האזרחי. בוועדה זו אין כלל ייצוג לפלסטינים והיא מורכבת מנציגים ישראלים בלבד. הליך זה הופך לעיתים קרובות את החלטות ועדת המים המשותפת לחסרות משמעות, שכן כמעט כל הפרויקטים הפלסטיניים עוברים בשטח C, בין אם מדובר בחיבור קווי מים בין קהילות פלסטיניות שכנות או בהקמת מפעלי טיהור שפכים המחייבים את הרחקתם משטחים עירוניים בנויים.

גם פרויקטים שכבר אושרו על ידי הוועדה ועל ידי המנהל האזרחי נתקלים בקשיים, שכן הפלסטינים נדרשים לקבל אישור נוסף ממתאם הפעולות בשטחים כדי לייבא מחו"ל ציוד וחומרים הנחוצים לשימוש הפרויקטים - וכן אישור נפרד מהמנהל האזרחי כדי להעביר את הציוד בתוך הגדה. לא פעם נדרשה מעורבות של הממשל האמריקאי כדי לסייע בקבלת אישור להעברת הציוד.³⁷

מחקר שערך פרופ' יאן סלבי, מומחה לסכסוכי מים מאוניברסיטת סאסקס באנגליה, בנוגע להחלטות שקיבלה הוועדה בשנים שבהן זו תפקדה באופן מלא, ממחיש היטב את ההטיה לטובת הצד הישראלי. בין השנים 1995 ל-2009 הגישו הפלסטינים לוועדת המים המשותפת 602 פרויקטים. 188 מתוכם עסקו בקידוחים של בארות חדשה ובשיקום בארות קיימות. הוועדה לא אישרה אף באר חדשה לפלסטינים במערכת המשנה המערבית של אקוויפר ההר, ואילו במערכת המשנה המזרחית אושרו 24 מהבקשות. בסך הכל אושרו 68 בארות (חדשות, חליפיות ובארות ניטור מי תהום), אולם מימוש הפרויקטים התעכב במשך שנים בשל דרישות ישראל לאישורים נוספים ונפרדים עבור מתקני שאיבה וצנרת לאותן בארות. כך מתוך 68 הבארות שאושרו לפלסטינים, הושמשו בסופו של דבר 38 בלבד.³⁸ נוסף על כך, נכון ל-2008, 106 פרויקטים שנועדו לשיפור אספקת המים ליותר ממיליון מתושבי הגדה הפלסטינים עוכבו על ידי ישראל, 85 מתוכם היו פרויקטים להקמה או לשיקום של רשתות מים מקומיות. עד אותה עת אושרו שלושה פרויקטים בלבד להקמת מתקני טיהור שפכים לפלסטינים (מתוך 16 פרויקטים שהוגשו לוועדה).³⁹

במקביל, כל 108 הבקשות הישראליות להקמת קווי אספקת מים להתנחלויות ולקדיחת שלוש בארות חדשות אושרו, כמו גם כמעט כל הבקשות להקמת מתקני טיהור שפכים להתנחלויות. כל הפרויקטים הללו חיברו את צדו המערבי של הקו הירוק להתנחלויות - ובהם חמישה קווים שאושרו ב-1998 והגדילו את אספקת המים להתנחלויות ב-25 מיליון מ"ק מים, וקו נוסף, שאושר ב-2002 להתנחלויות שמדרום לבית לחם.⁴⁰

35. צפירי רינת, "שיתוף פעולה ישראלי-פלסטיני עשוי להציל את נחל קדרון המזוהם", הארץ, 17.11.17; אביב לביא, "הסיפור המסריח של נחל קדרון עומד לקבל סוף טוב", זמן ישראל, 16.8.20. עתירה שהגישה עמותת צלול נ' הרשות הממשלתית למים וביוב ואח', בתביעה להסדיר את מפגע שפכי הקדרון נמחקה נוכח ההסכמות בין ישראל לרשות הפלסטינית - ר' פסק דין בב"ץ 7995/15, 24.3.19.

36. Jan Selby, "Renewing cooperation on water: what hope for the two state solution?"

37. פגישה עם ד"ר שדאד עטילי, 21.6.22.

38. Jan Selby, "Cooperation, domination and colonization: the Israeli-Palestinian Joint Water Committee", p, 12-14. 39. Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development, p.48-50.

40. Jan Selby, "Cooperation, domination and colonization: the Israeli-Palestinian Joint Water Committee", p, 12-13. 40.

ג. כישלון מנגנון האכיפה והפיקוח המשותף - סמכות הפיקוח בידי הישראלים בלבד

מנגנון הפיקוח השוויוני שנקבע בהסכם הביניים לא פעל מעולם. לפלסטינים לא ניתנה גישה לשטחים המוניציפליים של ההתנחלויות וההסכם ממילא לא העניק לפלסטינים גישה לפרויקטים בתוך הקו הירוק, על אף שאלה מנצלים את מקורות המים המשותפים. כך גוועו סמכויות הפיקוח והאכיפה הפלסטיניות זמן קצר לאחר החתימה על ההסכם. התוצאה היא שישראל נותרה חופשיה מכל מנגנון פיקוח חיצוני. לפלסטינים, או לכל גורם אחר, לא הוקנו שום סמכויות פיקוח או אכיפה שיאפשרו להם להתמודד עם גדל מעיינות או בורות מים על ידי מתנחלים, עם אלימות מתנחלים המונעת גישה למקורות מים או עם חיבורי מים לא מאושרים למחזי הגדה המערבית. ישראל, כמדינות,

מגבה מעשים אלה ומאפשרת אותם, ובחלק מהמקרים אף משתתפים בהם חיילים ושוטרים.⁴¹

לעומת זאת, לישראל ישנן סמכויות פיקוח על הפלסטינים בהיותה הכוח הכובש בגדה והיא מנצלת אותן כדי לפגוע, בין השאר, במקורות המים של קהילות רועים פלסטיניות בדרום הר חברון ובבקעת הירדן. הטענה הרשמית להריסתם היא שמדובר ב"שימושי מים בלתי מאושרים" או שהם אחראים לזיהום של מערכות מים, אך המטרה האמיתית היא לגרש את התושבים הפלסטינים מאדמותיהם.

כל אחד ממקורות המים הללו מכיל עשרות בודדות של מ"ק מים, וברור שאין בכוחם להשפיע על משק המים הישראלי או הפלסטיני - אולם עבור הקהילות הפלסטיניות המבודדות, התלויות בהם לחלוטין, ישנו הבדל של עולם ומלואו בין היותם זמינים ובין הריסתם.

41. המשרד לתיאום עניינים הומניטריים (OCHA) - השטח הפלסטיני הכבוש, אל המעיין: ההשפעה ההומניטרית של השתלטות מתנחלים על מעיינות פלסטינים, מארס 2012. ר' גם בצלם, בשליחות המדינה - השתלטות המדינה על קרקעות בגדה המערבית באמצעות אלימות מתנחלים.

יש לנו שני מכלי מים רזרביים, כל אחד בקיבולת של 1,500 ליטר, ועוד מכל של דוד שמש בקיבולת של 1,000 ליטר. אנחנו מקבלים מים זורמים לפי התוכנית של רשות המים ברמאללה. לפי התוכנית הזו, במשך רוב השנה האזור שלנו מקבל מים שלושה ימים בשבוע. האספקה מתחילה בשבת בלילה, אז הזרם חלש, וממשיכה בימי ראשון ושני. בשאר ימי השבוע המים מנותקים. בימי האספקה אנחנו ממלאים את המכלים.

אבל גם המים במכלים לא מספיקים כדי לבצע את כל עבודות הבית, למרות שאנחנו עושים במים שימוש חוזר ואוספים אותם בבקבוקים ובדליים. חזרנו לימים של פעם, בהם עשו הכול ידנית. שוטפים את הכלים עם כד, מכבסים ביד וגם מתקלחים עם סיר מים חמים וכוס גדולה. אני תמיד מרגישה ששום דבר לא באמת נקי, הכלים, הכביסה או הגוף, זה אף פעם לא במאה אחוז בהשוואה לשימוש במים זורמים עם לחץ מים נורמלי.

בגלל המחסור במים אנחנו צריכים לקנות מים גם מקבלנים פרטיים, וזה הרבה יותר יקר. כדי למלא מכל של שלושה או ארבעה מ"ק אנחנו משלמים להם מאתיים שקלים, לעומת חמישה שקלים למ"ק שאנחנו משלמים לרשות המים הפלסטינית. מאז תחילת הקיץ קנינו מים מקבלנים פרטיים כבר ארבע פעמים. זו מעמסה כספית גדולה. המים שאנחנו קונים לא משמשים לשתייה או לבישול, כי אנחנו לא יודעים מה המקור שלהם והם עלולים להיות מזוהמים. לכן אנחנו חייבים לקנות גם מים מינרליים. כל שבוע אנחנו קונים בערך עשרים בקבוקי מים של ליטר וחצי. לכל ההוצאות האלה צריך להוסיף גם עלות של קניית כלי אוכל חד-פעמיים מפלסטיק, כדי להימנע מבזבז מים על רחיצת כלים.

החיים שלנו סובבים סביב המים ומועדי האספקה. אני בודקת בברז של החצר אם הגיעו מים וכשהם מגיעים חייבים לוודא שהם נשאבים למכלים שעל הגג. בעלי עולה לגג כדי לוודא את זה, כי לפעמים המים מגיעים אבל המצופץ תקוע

עשרות העדויות שגבה בצלם מתושבי הגדה המערבית עבור דו"ח זה ממחישות את תוצאות ההשתלטות של ישראל על משק המים שבין הים לירדן. בעדויות מספרים תושבים פלסטינים כיצד המחסור התמידי במים שיצרה ישראל מעצב את סדר היום המשפחתי ואת התכנון הכלכלי, וכיצד הם נאלצים לחשב בקפדנות את השימוש הביתי במים לצורכי בישול, ניקיון ורחצה. מציאות זו שוררת הן בקרב תושבי הערים, שכמויות המים המסופקות להם רחוקות מלענות על צורכיהם, והן בקרב תושבי קהילות הרועים, שכלל אינן מחוברות לרשת מים ותלויות במים הנקנים מקבלנים פרטיים.

הערים הפלסטיניות

הערים הפלסטיניות מחוברות לרשת מים. ואולם הכמויות המוגבלות שישראל מקציבה לפלסטינים מחייבות את רשות המים הפלסטינית להזרים מים ברשתות לסירוגין, כך שכל תושב מקבל מים אחת לכמה ימים בלבד ולא באופן רציף. בשל האספקה המוגבלת, רוב תושבי הגדה הפלסטינים התקינו על גגות בתיהם מכלי מים פרטיים, שאותם הם ממלאים בימים שבהם ישנה אספקת מים, כדי שישמשו אותם בימים שלאחר מכן. מכלי המים מחייבים תחזוקה שוטפת והשגחה קבועה על פעולת המשאבות. פעמים רבות המים שאוגרים התושבים במכלים אינם מספיקים לצורכיהם, והם נאלצים לקנות מים מקבלנים פרטיים - במחיר הגבוה פי כמה מזה שהם משלמים לרשויות המקומיות - או לרכוש בקבוקי מים מינרליים לשתייה ולבישול.

עדויות של ר'אדה א-ראבי, בת 50 ואם לשלושה, תושבת רמאללה:⁴²

אנחנו גרים בבית פרטי בשכונת אום א-שראייט ברמאללה. המחסור במים הולך ומחריף משנה לשנה, במיוחד בין אפריל לנובמבר. כשהקיץ מתקרב אנחנו מתחילים להתכונן לחיים משובשים בגלל ניתוקי המים, שלפעמים נמשכים שבוע שלם.

42. עדויות נבנתה על ידי תחקירן בצלם איאד חדאד ב-22.6.22.

במהלך השבוע אני לא עושה כביסה, אני מחכה שיגיעו מים לבית. לרוב, המים מגיעים בלילה, אחרי 22:00, ואז אני מפעילה את מכונת הכביסה שוב ושוב במשך שעות עד שאני מסיימת הכול.

הבעיה מחמירה בעונת הקיץ, בגלל העלייה בצריכת המים. רחצה בקיץ מצריכה תכנון. הילדים שלי חוזרים מבית הספר ברגל והם זקוקים למקלחת, אז אני ממלאת דלי מים בתוך המקלחת ומרשה להם להתרחץ רק בכמות הזו כדי שיישארו לנו מים לצרכים אחרים, כמו שתייה, הכנת מזון, שטיפת כלים והיטהרות לפני התפילה. אני משתמשת במדיח הכלים רק פעם ביום כדי לחסוך במים. את שאר הכלים אני שוטפת ידנית.

לפני שנתיים, במהלך הקיץ, אספקת המים נותקה כמה פעמים למשך יותר מ-12 ימים. נאלצתי ללכת לבית של אימא שלי כדי להתקלח ולכבס את הבגדים שלי ושל הילדים. נשארתי בבית שלה כמה ימים. בשנה שעברה אחותי הקטנה ביקרה אצלי עם ארבעת הילדים הקטנים שלה. יצאנו לגינה, הילדים שיחקו בחול והתלכלכו והיו צריכים להתקלח ולהחליף בגדים. נאלצתי לפקח על המקלחות שלהם. התנצלתי בפני אחותי שלא יכולתי להפעיל את מכונת הכביסה כי פחדתי שהמים ייגמרו, וביקשתי ממנה שתכבס את הבגדים של הילדים שלה אצלה בבית. אם הייתי מפעילה את מכונת הכביסה לא הייתה נשארת לנו טיפת מים לשתייה. זה היה מביך אבל לא הייתה לי ברירה.

גם כשאני מזמינה את המשפחה לארוחה אצלנו בבית, אני מתכננת את זה לפי המועד של אספקת המים. כל החיים שלנו קשורים למים. אני מבקשת מהילדים להתחשב כשהם פותחים את הברז, ולא לפתוח אותו יותר מדי, כדי שלא ייגמרו לנו המים. ברגע שאני שומעת את המים זורמים אני מייד קוראת להם והם כבר יודעים מה אני רוצה. עוד לפני שאני מספיקה לומר משהו הם אומרים לי: "בסדר אימא, אנחנו פותחים את הברז בזהירות".

או מקולקל, בגלל שהמים היו מנותקים במשך כמה ימים והדבר גורם להצטברות שאריות או להסתיידות. לפעמים אנחנו צריכים להביא שרברב או לקנות מצוף חדש. מאז שהתחיל הקיץ החלפנו את המצוף כבר פעמיים. אם התקלה מתרחשת בדיוק כשהמים מגיעים אז המכלים לא מתמלאים ואז אנחנו צריכים לחכות עוד שבוע.

בגלל המחסור במים אנחנו נמנעים מאירוח, כדי שלא נרגיש נבוכים אם למשל משתמשים בשירותים ואין מים במכלי ההדחה. לפעמים אני נאלצת לקחת חופש מהעבודה בימים שבהם מגיעים המים, כדי להספיק כמה שיותר עבודות בית שהצטברו וכדי להרוויח עוד יום שבו המכלים מלאים.

הציפייה הדרוכה למים משבשת את החיים של כולנו ומשפיעה על המצב הנפשי שלנו ועל מצב הרוח. אנחנו מקפידים לא לבזבז אפילו טיפת מים אחת. אנחנו תמיד מזכירים לעצמנו ואחד לשני לחסוך במים, ובשיחה בינינו הנושא עולה כל הזמן: המים נגמרים, מי יביא לנו מים, מי מתקשר לספק כדי לקנות מים, מי קונה מים מינרליים. סיפור שאין לו התחלה ואין לו סוף.

למה החיים שלנו צריכים להיות משובשים כל כך? היהודים שחיים בישראל ובהתנחלויות מקבלים מים בקלי קלות ובלי דאגות או מתח ונהנים מהם בלי לחשוש שהזרם יתנתק פתאום ובלי שהם יצטרכו לקנות מכלים גדולים לאגירת מים. הם מקבלים מים דרך הרשת, בלי ניתוקים ובלחץ מתאים, ויש להם גינות, בריכות שחייה, חוות חקלאיות וחיים מפנקים בזמן שהחיים שלנו אומללים בגלל המחסור.

עדוּתָהּ שֶׁל ח'וֹלוּד דָאֵמֵן, תּוֹשֶׁבֶת שְׁכֵם, בַּת 44 וְאֵם לְשֵׁתִיִּים.⁴³

מאז שהתחתנתי אני גרה בבית שכור בשכונת א-דאחיה אל-עוליא. אנחנו סובלים ממחסור במים כל השנה, גם בחורף. יש לנו מכל מים אחד בלבד על גג הבניין, כי בעל הבניין אומר שהגג לא יכול להחזיק יותר מכלים. כשהמכל הזה מתרוקן אין לנו גם גישה למים חמים.

43. עדוּתָהּ נִגְבְּתָה עַל יְדֵי תַחֲקִירִית בַּצֵּלִם סִלְמָא א-דְבַעִי ב-22.3.25.

במכל ההדחה אלא מדיחים את השירותים ידנית עם קנקן מים, וככה אנחנו גם מתקלחים. סגרנו את השסתומים של מכל ההדחה והטוש כדי לא לבזבז מים. לפעמים אני מרגישה מדוכדכת ומותשת נפשית בגלל ניתוק המים בבית. אני הולכת עם הילדים הקטנים לבית של אחותי ונשאר שם כמה ימים. הרבה פעמים אני צועקת על הבנים בגלל המקלחת. אני כל הזמן מבקשת מהם שייסימו מהר ושלא יבזבזו מים.

כשבני מאהר התארס, המשפחה של הכלה ביקשה להתארח אצלנו כמה ימים, אבל זרם המים בבית היה מנותק ובעלי מחמוד עבד בישראל. לא מצאתי מי שייתן לי מים. גם השכנים סירבו ואמרו שאין להם מספיק. נהיה לי שחור בעיניים ולא ידעתי מה לעשות. התקשרתי לאבא שלי ובכיתי. אמרתי לו שהמשפחה של הארוסה מגיעה לביקור אבל הבית מלוכלך, ויש ריח רע ואני לא מוצאת מים כדי לנקות או לבשל. הוא הרגיע אותי והתקשר לשכן שלנו והתחנן שייתן לנו קצת מים כדי לא להביך אותי באותו יום. השכן נענה לבקשת אבא וחיבר צינור מים לאחד המכלים ומילא לנו קצת מים. התחלתי בניקוי הבית והשירותים ושטיפת כלי המטבח המלוכלכים שנצברו במטבח.

ביום שבו אנחנו מקבלים מים מהעירייה אני עובדת כל הלילה, מנקה את הבית ומכינה ארוחות, הכול בו-זמנית. זה מתיש אותי גופנית ונפשית. לפעמים מצטברת לי כביסה של שבוע בגלל המחסור במים ואז אני מפעילה את מכונת הכביסה פעם אחר פעם - ואוגרת את מי הכביסה כדי לשטוף את חצר הבית והמדרגות.

קהילות רועים בסכנת גירוש

ברחבי הגדה המערבית פזורות עשרות קהילות המתפרנסות ממרעה ומחקלאות, ובהן חיים אלפי תושבים פלסטינים. ישראל מבקשת לסלקם ולהשתלט על אדמותיהם, אך אינה רוצה שהגירוש יצולם ויפורסם. במקום זאת, היא כופה עליהם מציאות חיים בלתי נסבלת, במטרה לגרום להם לעזוב את בתיהם - לכאורה מרצונם. מדיניות זו כוללת איסור על בניית בתי מגורים או מבני ציבור, סירוב

כשהמים מגיעים, אני קודם כל ממלאת את כל הכלים הריקים שיש לי. יש לי חבית מים במרפסת שמשמשת לניקיון כשאספקת המים מתנתקת. כשאנחנו מזמינים מים ממכלית עולה לנו 100 שקלים למלא את מכל המים שעל הגג. זה סכום גבוה עבורנו, וצריך גם לחכות לאספקה. אם אנחנו מזמינים מכל בבוקר, הוא עלול להגיע רק בסוף היום ואולי רק למחרת. לכן אני ממלאת את כל הכלים הזמינים בבית. ההתעסקות במילוי הכלים וכל מטלות הבית שאני עושה באופן ידני תופסות לי את רוב היום. למחרת אני כבר מותשת לגמרי, זה קשה לי מאוד.

עדוּתה של נרמין אבו-חיה, תושבת חברון, בת 41, נשואה ואם לחמישה:

אני גרה בבניין עתיק באזור רחוב א-שלאלה הישן ועובדת בתעשיית המזון. בעלי פועל בניין. אנחנו סובלים ממחסור במים, כי האספקה מתנתקת לתקופות ארוכות. יש לנו עשרה מכלי מים על הגג, אבל זה לא מספיק.

עריית חברון מספקת לנו מים אחת ל-18 יום עד חודש, למשך 24 שעות. גם אז זרם המים חלש, ולא מספיק כדי למלא את המכלים אלא רק חמישה מהם. אנחנו לא יכולים לקנות מים מקבלנים פרטיים, כי הם לא יכולים למלא את המכלים שלנו בגלל שהגג מאוד גבוה. לכן אני צריכה להסתפק בחמשת המכלים עד שהזרם יחודש.

אני עוסקת בבישול ראשי צאן. זו ההכנסה העיקרית של המשפחה שלי. הכנת ראשי הצאן מצריכה הרבה מים לניקוי ולבישול, והמים לא מספיקים לנו. לפעמים אני דוחה הזמנות בגלל שאין לי מספיק מים ומפסידה הכנסה.

אנחנו תמיד נאלצים לבקש מים מהשכנים שלנו, שיש להם בארות. לפעמים אני מרגישה שהם מרימים גבה כשאני מגיעה אליהם שוב ושוב כדי לבקש מים. זה מביך ומשפיל אותי. הרבה פעמים אני גם קונה מי שתייה בחנויות.

כשאין מים, הלכלוך והריח הרע מהשירותים מתפשטים בכל הבית ומושכים זבובים. בגלל המחסור אנחנו לא משתמשים

44. עדוּתה נגבתה על ידי תחקירנית בצלם מנאל אל-ג'עברי ב-20.6.22.

עדוּתה של מרים ח'ליל, תושבת אל-מאלח שבבקעת הירדן, בת 62, נשואה ואם לשמונה:⁴⁵

המשפחה שלי מתפרנסת מגידול צאן. לפני הכיבוש, המים זרמו בוואדי אל-מאלח והיו מעיינות ששפעו מים. לפני יותר משלושים שנה, אחרי הכיבוש, הישראלים ייבשו את המעיינות בוואדי והרסו את בורות המים. הרבה אנשים עזבו את האזור כדי לחפש מקורות מים אחרים.

כדי לספק מים לבני המשפחה ולצאן אנחנו חייבים לקנות מים במכלים. בשנה שעברה החלטנו לקנות טרקטור שיעזור לנו להוביל את המים, כי אנחנו מביאים אותם ממקום רחוק. הצבא והמשטרה רודפים אחרי הטרקטורים בכל מקום ומונעים מהם לעבור. הם רדפו אחרי הבנים שלי יותר מפעם אחת והכריחו אותם לשפוך את המים מהמכלים. הצבא טען שאנשים גונבים מים מהצינורות שעוברים ליד הבתים שלנו, שמשמשים את מחנות הצבא ואת ההתנחלויות. אנשים מהקהילה פנו לישראלים כמה פעמים וביקשו שיחברו אותנו למים אבל הם לא הסכימו.

במרחק של קילומטר אחד מהבית שלנו יש צינור מים שמשמש מחנה של הצבא. הם לא נותנים לנו למלא ממנו אפילו בקבוק מים אחד. אנחנו מִפְחֵדִים להתקרב, כדי שלא יאשימו אותנו שחילבנו בצינור ואז יכניסו אותנו לכלא ויקנסו אותנו.

בקיץ המצב הרבה יותר גרוע, לא תמיד יש לנו מים וכשיוצאים להביא מים זה כמו לצאת למלחמה. הבנים שלי הולכים בדרכים לא סלולות למעיינות באזור כדי למלא מהם מים. אבל זרם המים במעיינות האלה חלש מאוד ובקושי אפשר למלא שם. לוקח בערך שלוש שעות למלא מכל של שלושה מ"ק. ליד המעיין יש הרבה מאוד אנשים, שלפעמים רבים ביניהם מי ימלא קודם.

בקיץ, אנחנו צורכים מדי יום 10 מ"ק מים או אפילו יותר, לנו ולצאן. כל מ"ק מים שאנחנו קונים עולה לנו 20 שקלים,

לסלול דרכים וכבישים שיובילו ליישוביהם ומניעת חיבור התושבים לתשתיות של חשמל ומים. התושבים - שלא נותרה להם כל ברירה אחרת - בונים בתים ללא אישור, סוללים בעצמם דרכים ומתחברים לתשתיות, אז מוציאה ישראל צווי הריסה, שאת חלקם היא גם מממשת.

אחד מאמצעי הלחץ שמפעיל המנהל האזרחי על קהילות אלה הוא הרס רשתות, מאגרים ובורות מים והחרמה של מכלים. ישראל מתרצת זאת בתואנות שונות, כגון שאלה הוקמו ללא היתר, או שהם נמצאים בתחומי שטחי אש - גם כשמדובר בשטחים שאינם בשימוש כבר עשרות שנים.

מתחילת 2012 עד סוף יוני 2022 תיעד בצלם 234 אירועים שבהם פגעה ישראל במקורות מים ברחבי הגדה: 12 אירועים של הרס רשתות, 33 אירועים של הרס מאגרים, 112 אירועים של הרס בורות ו-77 מקרים של החרמת מכלים. בשנים 2020 ו-2021 הגיעה פגיעה זו לשיא, עם 56 ו-50 אירועים, בהתאמה. נוסף על כך, מאז 2017 תיעד בצלם 32 אירועים של חיפושים אחר מקורות מים "לא חוקיים" בבקעת הירדן, אטימתם או חלוקת צוים להריסתם.

רוב הקהילות הללו חיות במקומותיהן מזה דורות, זמן רב לפני שישראל כבשה את הגדה. למרות זאת, גם כאשר הן גרות במרחק של מטרים ספורים מתשתיות מים המיועדת להתנחלויות קרובות, מסרבת ישראל לחברן לרשת מים. עקב מדיניות זו, נאלצים תושבי הקהילות להסתמך על מים המובלים אליהם במכלים או במכליות - היקרים פי כמה מאלה המסופקים דרך רשת המים. מחיר המים תלוי במרחק שבו נמצאת הקהילה מהספק, באיכות הדרך המובילה אליה וכן בסכנה של החרמת המכליות, הנשקפת לספקים עקב ניסיונותיה של ישראל לחסום את אספקת המים לקהילות.

כתוצאה, צריכת המים לנפש ליום בקהילות אלה נחשבת לדומה שזו שארגון הבריאות העולמי מגדיר כצריכה באזורי אסון: כ-26 ליטר ליום לנפש ליום, שהם כרבע מהכמות המינימלית המומלצת על ידי הארגון.

45. עדוּתה נגבתה על ידי תחקירן בצלם עארף דראר'מה ב-16.3.22.

הבעיה הכי גדולה שלנו זה המים. אנחנו שומרים על כל טיפה וחוסכים בשביל הצאן שלנו, שלא יכול להתקיים אפילו דקה אחת בלי מים. כל פעולה בחיים דורשת מים. הכביסה, הרחצה והניקיונות דורשים מים. אין אדם שיכול לוותר על הניקיון. אשתי לפעמים צוברת בגדים וכלי אוכל במשך יותר משבוע עד שהיא מכבסת ושוטפת. אם לא נכבס ולא נתקלח ולא נשטוף כלים נהיה חולים בגלל החיידקים והמכרסמים. לפעמים אנחנו משתמשים במים פעמיים, מי השטיפה של הכביסה והכלים משמשים אותנו להשקיית הצאן. הנה אני עומד להיטהר לתפילה ואני עושה את זה מתחת לעץ כדי להשקות אותו וכדי שהמים לא ילכו לאיבוד.

עדותה של דחה נואג'עה, תושבת סוסיא, בת 56, נשואה ואם לחמישה:⁴⁷

אני עקרת בית וגרה עם בעלי מוראד, שהוא מובטל, ועם הבן שלי ז'יין. אנחנו מתקיימים מגידול 15 ראשי צאן וממכירת מוצרי החלב שאנחנו מכינים. אנחנו מסתמכים על בורות לאגירת מי גשם, אבל הגשמים הלכו והתמעטו בשנים האחרונות. יש לנו בור אחד שדולף וצריך תיקון. בעבר היו למשפחה שלנו 13 בורות שענו על כל הצרכים שלנו. כוחות הכיבוש הרסו חלק מהם ולאחרים אנחנו לא יכולים להגיע בגלל שהמתנחלים מסלקים אותנו משם וזורקים עלינו אבנים, והחיילים עוזרים להם.

במרחק של מאה מטרים מהבית שלנו יש את באר אל-הריני, אבל הצבא והמתנחלים מונעים מאיתנו גישה אליה. ביקשנו מעיריית יטא לחבר אותנו לתשתית מים, אבל הם לא יכולים בגלל שהתשתית תצטרך לעבור בשטח C, והמנהל האזרחי לא מאפשר את זה. אנחנו קונים מכלי מים מיטא במחיר של 350 ש"ח עבור 10 מ"ק מים. זה מספיק לשבועיים ובקושי עונה על הצרכים של הבית ושל הצאן. אני תמיד מנסה לחסוך כמה שאני יכולה בשימוש במים. אני מבקשת מהבת שלי, סארה, שמגיעה כל יום לעזור לי, להשתמש בכמה שפחות כשהיא מנקה, שוטפת כלים או מבשלת. הרבה מקרים אנחנו דוחים כביסה של שמיכות ושטיחים כי זה מצריך הרבה מים. לפעמים אני מבקשת

וגם זה רק אחרי שאנחנו מתחננים בפני הנהג, כי המים מגיעים מאזורים רחוקים וזה מאוד יקר. יוצא שאנחנו משלמים אלפי שקלים עבור המים, יותר מחצי מההכנסה שלנו. הבעיה היא גם שיש הרבה אנשים באותו המצב וכולם מתקשרים להזמין מים, אז צריך לחכות עד שיגיע התור שלנו. בקיץ עברו עלינו יומיים בלי מים בכלל, אפילו לא חצי כוס לשתייה. בלי עזרה מהשכנים, שהיה להם מכל מים, כל הצאן שלנו היה מת מצמא.

עדותו של יוסף בשאראת, תושב ח'לת מכחול שבבקעת הירדן, בן 45, נשוי ואב ל-11:⁴⁶

אני מגדל צאן, ביחד עם אבא שלי ועם האחים שלי. אנחנו גרים באוהלים ובמבנים זמניים, בתנאים קשים. החיים שלנו קשים עוד יותר בגלל שאין לנו מים. הצינורות שמספקים מים למחנות הצבא עוברים מתחת לאוהלים שלנו, אבל לנו אסור לקחת אפילו כוס אחת. פעם מצאו חור בצינור, שנוצר מעצמו, ליד האוהל של אחי אשרף. הם עצרו אותו פעמיים וקנסו אותו ביותר מ-3,000 ש"ח בטענה שגנב מים, אבל זה היה שקר. הרבה פעמים התחננו שייטנו לנו גישה למים מהצינורות, היינו מוכנים לשלם כל סכום, אבל הישראלים כל פעם סירבו.

במהלך השנים הוצאתי המון כסף על קניית מים ממכליות. מ"ק מים אחד עולה יותר מ-25 ש"ח ולא תמיד המכליות זמינות. כל שנה אני משלם יותר מ-15,000 ש"ח עבור מים לצאן ולבית. לפני שנים, לפני שהמתנחלים הגיעו לכאן, היינו לוקחים את הצאן לאזורים רחוקים, שם היו כמה בארות שמהן היינו משקים אותו. היום, אחרי שהמתנחלים השתלטו על הבארות האלה, אף אחד לא מעז ללכת לשם.

כבר יותר משנה אני מביא עם טרקטור טנק מים של 3 מ"ק מאזור א-ראס אל-אחמר, מרחק של יותר מעשרה ק"מ. לפעמים אני נוסע פעמיים או שלוש ביום כדי להביא מים, בעיקר בקיץ. אני מעביר זמן רב בדרכים, כי לפעמים אני צריך לעצור בצד למשך שעתיים, מחשש שהמשטרה תתנכל לי. השוטרים סתם ממציאים תירוצים כדי לתת דו"חות. גם אם הטרקטור תקין לגמרי הם מוצאים על מה לתת דו"ח.

46. עדותו נגבתה על ידי תחקירן בצלם עארף דראר'מה ב-5.6.22.
47. עדותה נגבתה על ידי תחקירנית בצלם מנאל אל-ג'עברי ב-9.3.22.

הם מטיסים רחפנים כדי להפחיד ולהבריח את הכבשים. יש לי באר קטנה ליד הבית, שמניבה 40 מ"ק מים, כמות שבקושי מספיקה לצורכי המשפחה והעדר לחודש אחד. אנחנו נאלצים לקנות מים במכלים מיטא, מבני נעים ומחברון. מחיר מ"ק מים מגיע לפעמים גם ל-35 ש"ח, כשבקיץ המחירים הכי גבוהים. אנחנו מקפידים לנהל את צריכת המים שלנו בזהירות רבה ומשתמשים במים רק לצרכים הבסיסיים ביותר, כמו רחיצה, ניקוי הבית וכביסה, ועושים הכול בשיטות הכי פרימיטיביות. אנחנו מתרחצים עם מים שחיממנו ומוזגים אותם מקנקן ולא עם טוש. גם את הכלים והרצפה אנחנו שוטפים עם קנקן. לכביסה אנחנו משתמשים במכונות עם שני תופים, כי הן צורכות פחות מים יחסית למכונות הכביסה האוטומטיות. אחרי שטיפת הכלים וניקוי הבית אנחנו משתמשים באותם מים שוב להשקיית מעט הצמחים שיש לנו. אנחנו לא מגדלים ירקות שדורשים השקיה, ונאלצים לקנות ירקות בשווקים. מי השתיה שלנו לא נקיים למרות שאנחנו מסננים ולפעמים אפילו מרתיחים אותם. לפעמים אנחנו נאלצים לקנות מים מינרליים לשתיה, לילדים או כשמישהו חולה במשפחה.

מהכלות שלי לקחת אותם לכביסה ביטא. לפעמים אני מבקשת מהבנים שלי לדחות את הביקורים שלהם ושל המשפחות שלהם בגלל שאין לי מים ואני מחכה לאספקה של מכל. אני אוהבת לגדל צמחי נוי אבל הם נובלים בגלל המחסור במים. בעלי מתלונן שאני משתמשת ביותר מדי מים לשטיפת הבית, אבל אי אפשר לא לשטוף את הבית כל יום, במיוחד בקיץ. אנחנו גרים בסביבה מאובקת, ואין ברירה אחרת. אנחנו מתקיימים מהכנסה מוגבלת ועלויות המים מעמיסות עלינו מאוד וגורמות לנו קושי ודוחק.

עדותו של עזאם נוואג'עה, תושב סוסיא שבדרום הר חברון, בן 61 ואב לשבעה.⁴⁸

אני חקלאי ומגדל צאן. עכשיו יש לי עדר של 30 כבשים. בעבר היה לי עדר של 150 כבשים, אבל הוא הצטמק במהלך השנים האחרונות בגלל ההתנכלויות של המתנחלים והצבא שמונעים מאיתנו להגיע לאדמות המרעה, ובגלל שגידול הצאן התייקר עקב העלייה במחירי המספוא והמים.

אנחנו סובלים ממחסור במים נקיים לצריכה אישית ולהשקיית הכבשים והגידולים. ח'רבת סוסיא לא מחוברת לרשת המים של חברת מקורות, למרות שהצינורות של החברה עוברים במרחק של כמה מטרים מהבתים שלנו. ביקשנו הרבה פעמים מהשלטונות הישראליים והפלסטיניים שיספקו לנו מים אבל הם דחו את בקשותינו.

בעבר הסתמכנו על שלושים בורות עתיקים לאיסוף מי גשם בסביבת ח'רבת סוסיא, שהיו משותפים לכל המשפחות. אבל הבורות האלה נמצאים עכשיו בשטחים שישראל מחשיבה "אדמות מדינה" או שקרובים להתנחלות סוסיא ולכן מסוכן להגיע אליהם. כשיכולנו להשתמש בהם, המים הספיקו לצרכים של כל המשפחות וגם לעדרי הצאן שהיו אז גדולים בהרבה מהעדרים שאנחנו מחזיקים היום. כיום המתנחלים תוקפים אותנו אם אנחנו מגיעים לבורות האלה.

48. עדותו נגבתה על ידי תחקירן בצלם מוסא אבו השאש ב-9.3.22.

ושתוקפו אמור היה לפוג כבר לפני רבע מאה. כך יוצרת ישראל משבר מים קבוע, מלאכותי ומכוון, הפוגע באוכלוסייה הפלסטינית בגדה.

התוצאה משתקפת בנתונים: ישראלים - משני צדי הקו הירוק - צורכים בממוצע פי שלושה ויותר מים ממה שצורכים הפלסטינים תושבי הגדה. צריכת המים הכוללת של הישראלים עומדת על פי עשרה מזו של הפלסטינים בגדה, למרות שהאוכלוסייה בישראל גדולה רק פי שלושה. בעשרות השנים האחרונות פיתחה ישראל את מערכת המים שלה מתוך תפיסה ולפיה ישראל והגדה הן יחידה גיאוגרפית אחת וחיברה אליה את כל ההתנחלויות ויצרה משק מים אחד בכל השטח שבין הים לירדן. ואולם, הפלסטינים תושבי הגדה מודרים מרשת זו ונאלצים להסתפק במערכת מים מיושנת ולא יעילה, המקוטעת בין תאי שטח שונים, כשישראל מונעת מהם אפילו להעביר מים שקדחו בהסכמתה בין היישובים הפלסטינים השונים. מציאות זו מונעת מהפלסטינים לפתח משק מים עצמאי שיספק את צורכיהם, מונעת מהם לפעול בהתאם לאינטרסים שלהם וכופה עליהם תלות הולכת וגוברת באספקת מים - בתשלום מלא - מישראל.

ישראל אמנם נתלית בהסכם המים להצדקת מדיניותה, אלא שאותו הסכם הבטיח לפלסטינים מקורות מים שאינם קיימים. הפלסטינים אינם מצליחים לשאוב את הכמויות שהוקצבו להם, בין אם בגלל שישראל מונעת מהם זאת בעילות שונות ובין אם בגלל שהתברר שבניגוד להבטחות, אין מים במקומות שבהם הותר להם לקדוח.

ישראל גם מנצלת את ועדת המים המשותפת, האמורה להתנהל באופן שוויוני, כדי לקדם את מטרותיה שלה בלבד, תוך הגבלת קידוחי המים של הפלסטינים. הוועדה הפכה לכלי לקידום פרויקטים התנחלותיים, בעוד פרויקטים עבור הפלסטינים מעוכבים ונדחים. גם אלה מהם שזוכים לאישור הוועדה נדרשים - בניגוד למה שנקבע בהסכם - לקבל אישור נוסף מהמנהל האזרחי, שם הפלסטינים אינם מיוצגים כלל. גם מנגנוני הפיקוח שנקבעו בהסכם, שאמורים היו לפקח באופן שוויוני הן על אספקת המים לפלסטינים והן על אספקת המים למתנחלים, מעולם לא הופעלו על הצד הישראלי.

בין הים לירדן אין מחסור במים, בניגוד למצב במדינות השכנות, אך במרחב זה מתקיים משבר מים כרוני, המשפיע רק על הפלסטינים תושבי הגדה והרצועה. משבר המים בגדה המערבית הוא תוצאה מכוונת של משטר האפרטהייד הישראלי ומהווה אחד ממרכיבי השליטה של ישראל בכל היבטי החיים של הפלסטינים.

משטר האפרטהייד הישראלי פועל כדי לקדם ולהנציח את העליונות היהודית בכל השטח שבין הים לירדן הנמצא בשליטתו. פעולה זו באה לידי ביטוי במדיניות הקרקעות וההגירה, בהגבלות על חופש התנועה וכן במדיניות ניהול משאבי המים. במסגרת משק המים האחד, המשטר הישראלי מייצר בכוונה פערים עצומים בצריכת המים: בין אלה הנהנים מהמותרות של מעצמת המים של העולם הראשון - תוך חסינות בפועל מפגעי מזג האוויר ומתהפוכות משבר האקלים, ובין הנתנים הפלסטינים - הסובלים ממצוקת מים כרונית וצפויים לסבול ממנה אף יותר עם התעצמות משבר האקלים.

דו"ח זה בחן את האופן שבו מיושמת מדיניות זו כלפי תושבי הגדה הפלסטינים, המהווים כ-20% מבני האדם החיים תחת שליטת משטר האפרטהייד.

ישראל השתלטה מייד לאחר הכיבוש על כל מקורות המים המשותפים שבין הים לירדן, ובהמשך עיגנה את המונופול שלה על משק המים בהסכם הביניים שנחתם עם הפלסטינים ב-1995. אלא שמאז החתימה על ההסכם השתנתה המציאות מהקצה אל הקצה: התפתחויות טכנולוגיות, שהפכו את ישראל למעצמת מים, שחררו אותה מהתלות במשאבי המים הטבעיים, שאופן חלוקתם הוסדר בהסכם. מאז, יכולים אזרחיה משני צדי הקו הירוק ליהנות מאספקת מים כמעט בלתי מוגבלת.

בנסיבות אלה, אך סביר וראוי היה לכל פגחות ישראל תאפשר לאוכלוסייה הפלסטינית בגדה, שגדלה בשנים שחלפו בכ-75%, לשאוב כמויות גדולות יותר של מים מאלה שנקבעו עבורם בהסכם. במקום זאת, מתעקשת ישראל להמשיך ולהגבילם. כדי להצדיק את מדיניותה היא נאחזת בהסכם אנכרוניסטי, שספק אם היה הולם עוד בעת חתימתו

משטר האפרטהייד לא יכול היה ליישם מדיניות זו ולקבע פערים עצומים שכאלה בין משקי המים הישראלי והפלסטיני אלמלא העניקה לה הקהילה הבינלאומית חסינות כמעט מוחלטת בגין פגיעה חמורה זו בזכויות האדם של הפלסטינים. יתרה מזו, בתמיכתן בהיגיון המקפח שלו, המדינות התורמות והמדינות המסייעות בתחזוקת הסכם המים הישראלי-פלסטיני, מאפשרות לישראל להמשיך במדיניותה זו ואף מסבסדות אותה באופן עקיף.

המדיניות הישראלית ממחישה היטב את תהליכי הדה-הומניזציה העמוקים שעברה החברה הישראלית בכל הנוגע לפלסטינים - תהליכים המאפשרים ניצול של משאב כה בסיסי כמנגנון שליטה וככלי להשגת מטרות פוליטיות, גם כשהמחיר הוא הצמאה מכוונת של מיליוני בני אדם. דה-הומניזציה זו היא גם זו המאפשרת ניהול מערכה שיטתית ואכזרית לפגיעה במקורות המים של הקהילות הפלסטיניות המוחלשות ביותר, באזורים המדבריים והחמים ביותר של הגדה ובימי הקיץ הלוהטים - רק כדי לגזול את מעט רכושן ואדמתן, ולהשתלט על כמה שיותר שטחים לטובת המשך תהליך ההתנחלות והנישול.

